

Список використаних джерел

1. Дмитриева М.А. Психология труда и инженерная психология / М.А. Дмитриева, А.А. Крылова, А.И. Нафтульев. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1979. – 224 с.
2. Дьяченко, М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Мн. Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
3. Специальная психология / Е.С. Слепович // Под ред. Е.С. Слепович, А.М. Полякова. – Минск : Высшая школа, 2012. – 511 с.
5. Чебышева, В.В. Психология трудового обучения / В. В. Чебышева. – М.: Высшая школа, 1983. – 239 с.
6. Шинкаренко В.А. Методика трудового обучения младших школьников с интеллектуальной недостаточностью / В.А. Шинкаренко. – Мн., Изд-во БГУ, 2013. – 103 с.

The article is considered about pupils with mental retardation and their role of professional skills while readiness for working activity is formed.

Keywords: teaching work, readiness to start working activity, pupils with mental retardation

Отримано 19.9.2013

УДК 376.015.31

Н.А. Сіліна

ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ, ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТІСНО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

У статті розглядаються питання особистісно-естетичного розвитку розумово відсталих учнів в процесі професійно-трудоного навчання.

Ключові слова: особистісно-естетичний розвиток, професійно-трудоное навчання в допоміжні школі, естетичне виховання, трудоное виховання.

В статье рассматриваются вопросы личностно-эстетического развития умственно отсталых учащихся в процессе профессионально-трудоного обучения.

Ключевые слова: личностно-эстетическое развитие, профессионально-трудоного обучения во вспомогательной школе,

эстетическое воспитание, трудовое воспитание.

Сучасний стан корекційної освіти в Україні характеризується особистісно зорієнтованою моделлю навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, суттєвими ознаками якої є: створення умов для самовизначення і самореалізації особистості в трудовій, суспільно-політичній, культурно-дозвільній, сімейно-побутовій, освітній сферах життєдіяльності, наближення освіти до загальних, індивідуальних і життєвих потреб, всебічний розвиток сучасної людини, як члена суспільства, що прагне до самоствердження, прояву всіх своїх природних задатків і здібностей (Закон України "Про освіту", Національна доктрина розвитку освіти, Державний стандарт розвитку спеціальної освіти).

Всебічний і гармонійний розвиток дитини, як завдання цілісного педагогічного процесу неможливо уявити без естетичного аспекту, і перед усім – естетичної культури особистості. Естетична культура – найважливіша складова духовного обличчя особистості. Естетична культура представляє собою сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, можливість вносити красу в навколишній світ. Проблема естетичного в структурі особистості, її ставлення до навколишнього світу знайшла відображення в дослідженнях таких філософів: В. Андрущенко, І. Зязюна, Н. Киященко, Л. Когана, Л. Левчука, А. Лосева, М. Овсянникова, В. Скатерщикова та ін. Теоретико-методологічний аналіз проблем естетичного виховання, функціонування структурних компонентів естетичної свідомості (ідеалів, смаків, оцінок, потреб, інтересів тощо) та питання теорії і методики естетичного виховання розробляли: В. Бутенко, Т. Гончаренко, Н. Калашник, А. Зись, Н. Киященко, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, В. Радкіна, С. Раппопорт, О. Рудницька, Г. Тарасенко, А. Щербо, Е.Г. Яковлев та ін. Центральним завданням естетичного виховання є естетичний розвиток особистості. Естетичний розвиток особистості передбачає вдосконалення її естетичних потреб, почуттів, смаків, суджень, поглядів, переконань, ставлень, естетичного досвіду, як своєрідний процес поєднання властивостей і якостей людини, за допомогою яких вона включається у соціокультурне середовище і набуває здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності. На важливість естетичного виховання для учнів з обмеженими розумовими можливостями вказували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: А. Айдарбукова, В. Баудіш, Б. Брьозе, М. Валце, О. Граборов, Т. Головіна, К. Гордієнко, І. Грошенков, І. Дмитрієва, Г. Дульнев, Л. Занков, І. Єременко, С. Калантарова, В. Синьов, К. Щербакова та ін.

Доведено, що ефективному естетичному розвитку особистості сприяє її залучення до естетичної діяльності, сферами прояву якої можуть бути природа, мистецтво, побут, праця. Праця, будучи вирішальною сферою людської діяльності, займає у цьому ланцюзі

провідну, головну ланку.

Історично саме праця породила потребу в красі. Саме у ній беруть свої початки мистецтво, любов до природи, потяг до досконалості. Естетичне ставлення до праці виникло як почуття задоволення від процесу цілеспрямованої діяльності завдяки її здатності дарувати насолоду [1].

У сфері трудового виховання відкриваються безмежні можливості формування широкого спектру естетичних здібностей особистості. Естетичний аспект праці пов'язаний з проявом і розвитком творчого потенціалу особистості, з суб'єктивним переживанням творчості як особливого духовного стану в єдності його інтелектуальних, етичних та естетичних сторін, з безкорисливою насолодою результатами трудової діяльності. Сучасне виробництво має потребу у працівникові, який не лише володіє певним обсягом суто професійних знань, умінь та навичок, але й має розвинені естетичні якості та естетичні здібності, сформоване естетичне ставлення до оточуючого світу й потребу жити і творити в ньому за законами краси.

Мета статті: розглянути професійно-трудове навчання в допоміжній школі, як засіб особистісно-естетичного розвитку розумово відсталих дітей.

Основною метою допоміжної школи є підготовка розумово відсталих дітей до самостійної життєдіяльності, забезпечена визначеним обсягом знань і вмінь із певних шкільних предметів. Це процес навчання та виховання спрямований на формування особистості учнів, корекцію недоліків розвитку, що є передумовою соціальної адаптації розумово відсталих школярів [6].

Основним завданням трудового навчання та виховання в цій школі є підготовка вихованців до самостійної трудової діяльності. В.Липа виділяє дві великі групи завдань трудового виховання [5, с. 196]:

- формування в учнів міцних професійних трудових вмінь, навичок, виховання культури праці та вміння використовувати у практичній діяльності загальноосвітні знання і навички;
- виховання в учнів таких моральних якостей, як працелюбство, відповідальне відношення до завдань, ощадливе відношення до суспільного майна, вміння працювати в колективі й виконувати вимоги трудової дисципліни.

Зміст понять трудове навчання та виховання включає в себе всі роботи з підготовки учнів до трудового життя: озброїти учнів загально-трудовами і спеціальними знаннями, вміннями та навичками; формування у них фізичних, інтелектуальних, моральних та естетичних якостей, що необхідні в праці. Крім того, трудове виховання в допоміжній школі виконує функції соціально-трудової реабілітації та адаптації учнів. Трудове навчання є основою початкової професійної підготовки школярів.

Трудова підготовка розумово відсталих дітей розділяється на загальну та спеціальну. Загальна трудова підготовка – оволодіння основними видами праці, що зустрічається в житті людей. Спеціальна –

це професійна підготовка учнів, виконавчу функцію якої несе професійно-трудове навчання.

Професійно-трудове навчання складається з таких ланок: трудова пропедевтика, професійна орієнтація та професійно-трудове навчання, виробниче навчання і виробнича практика. Воно спрямоване на забезпечення формування у розумово відсталих учнів певного рівня знань та практичних умінь, необхідних для подальшої трудової адаптації, залежно від інтелектуальних можливостей кожного з них [5, с. 196].

Одночасно трудове виховання учнів здійснюється і в системі позакласної роботи: самообслуговування, суспільно корисна праця, гурткова робота.

"Беручи участь у цих видах урочної й позаурочної трудовій діяльності, розумово відсталі учні оволодівають технічними вміннями та навичками, переносять їх у нові види діяльності, поповнюють свій трудовий та соціальний досвід. У них розвивається активність, самостійність, умотивованість праці, потреба бути учасником соціально значущого продукту праці" [3, с. 73].

Визначаючи результат успішної роботи з трудового навчання та виховання як готовність особистості до самостійного життя та професійної діяльності ряд дослідників (В. Ширінський, В. Лукашевич, В. Рибіна, В. Серіков) представляють її складною структурою, що складається з таких критеріїв: знання із загальноосвітніх предметів; поінформованість випускника про сучасне промислове виробництво; загально-трудова уміння та навички, ідейно-політична вихованість; моральна готовність до праці; психологічна підготовленість до професії; естетична вихованість; фізична підготовка та повноцінне здоров'я [3, с. 75].

Тож, можна зробити висновок, що структура готовності учнів до самостійної праці як інтегративної якості поділяється на дві великі групи (за В. Бондарем та К. Рейдою): професійна готовність та особистісна готовність [3, с. 73].

Розглянемо детальніше структуру особистісної готовності. К. Рейда виділяє такі компоненти особистісної готовності як: позитивне ставлення до праці, орієнтування в завданні, самостійність, дисциплінованість, моральна та естетична вихованість учнів.

Таким чином, трудове навчання несе в собі величезний потенціал для розвитку особистісних якостей дитини з особливими освітніми потребами. На цей факт вказували ряд науковців (В. Бондарь, В. Карвяліса, Є. Ковальв, Г. Мерсіянова, К. Турчинська та ін.), які займалися питаннями трудового навчання розумово відсталих дітей. Вони наголошували, на тому що процес трудового навчання учнів здійснює формування їх особистості. Дослідники зазначали, "що в різноманітній трудовій діяльності забезпечується не лише вищий рівень розвитку сенсорних, мислительних та виконавських функцій, а й формується, удосконалюється особистість учнів, життєвий і практичний

досвід, розвивається свідомість" [1, с. 56]. Для того, щоб учні успішно оволоділи трудовими вміннями та навичками, треба не лише вчити виконувати трудові операції, а й виховувати в них професійний інтерес до праці, готовність займатись нею, розвивати естетичні й моральні якості. Тобто, важливим результатом професійної підготовки випускника допоміжної школи є міцно сформована система знань, умінь й узагальнених способів виконання майбутніх професійних функцій та гармонійно розвинена особистість, здатна до самореалізації.

Як було вже зазначено вище, гармонійно і всебічно розвинену особистість не можливо уявити без естетичної вихованості. Естетична вихованість передбачає (за В. Липою) [5]:

- емоційне відношення до оточуючого світу;
- осмислення змісту і засобів вираження прекрасного;
- наявність естетичних і моральних суджень;
- потяг до самостійної художньої творчості.

Естетичне виховання в процесі професійно-трудового навчання – це виховання у школярів естетичного відношення до праці, її умов, суспільної спрямованості, результатів, організації праці, до якості трудових дій. Ефективне естетичне виховання розумово відсталих дітей може забезпечити не випадкова, епізодична дія на учнів, а певна цілеспрямована система естетичного виховання на уроках професійно-трудового навчання та в позаурочний час. Уроки трудового навчання спрямовані на використання естетичної та деякої художньої діяльності школярів.

Підготовка до виконання трудового процесу передбачає заздалегідь продуманий план занять з розвитку естетичних уявлень, почуттів, смаків, ідеалів.

Така робота складатися з наступних етапів (за Ю. Бабанським) [2, с.115-125]:

1 етап. Вибір об'єкта праці.

Це перший етап підготовки дітей до виконання творчого завдання, перший крок естетичного впливу на них. Ефект при цьому буде залежати від того, наскільки активно залучається дитина до участі у виборі об'єкта праці, які вимоги пред'являються до наміченого для виготовлення виробу. Активна участь у виборі об'єкта праці не тільки посилює інтерес учнів до намічених для виготовлення предметів, а й стає актом спілкування дітей з красою предметного світу, пробуджуючи естетичне ставлення до дійсності і, зокрема, до наміченого для виготовлення предмету.

2 етап. Попереднє знайомство з об'єктом праці.

Знайомство з об'єктом праці починається з попереднього спостереження дітьми за ним. Такі спостереження в основному спрямовані на виявлення особливостей будови предмета. Перебуваючи в оточенні різноманітного предметного світу, діти постійно стикаються з гарними предметами, які мимоволі затримують їх увагу. Таким чином,

вони набувають початковий досвід естетичного аналізу предметного світу. Тому необхідно за допомогою цих спостережень формувати естетичне ставлення до предметного світу, індивідуальний смак.

3 етап. Постановка мети праці.

Мета праці за своїм змістом дуже багатогранна: вона включає навчальну і виховну, естетичну та суспільну сторони. Навчальна і виховна цілі праці спрямовані на формування особистості дітей; предметна і естетична, громадська – пов'язані з об'єктом праці. Постановка мети праці може і повинна бути використана як чинник естетичного впливу на учнів. Характер постановки мети праці накладає свою печатку і на характер праці дітей. Чим яскравіше, цікавіше мета, тим змістовніші та результативніші праця школярів. Заняття, спрямовані на вироблення примітивних трудових умінь і навичок, не спонукають в учнів ні свідомості творця, будівничого, ні відчуття задоволення від принесеної своєю працею користі, ні насолоди від краси закінченого виробу.

4 етап. Естетичний аналіз моделі зразка.

На уроках з трудового навчання в процесі роботи над виробом має місце естетичний аналіз зразка виробу, як предмета естетичного ставлення. Об'єкти праці мають різні можливості естетичного впливу в залежності від свого зовнішнього вигляду. Наявність можливостей залежить і від характеру організації трудового процесу, в якому вони беруть участь. Також об'єкти і зразки виробів повинні відповідати наступним вимогам: вони повинні володіти широкими можливостями естетичного впливу на учнів і бути різноманітними. Крім того, значення естетичного аналізу виробів зразка безсумнівно можна розглядати з іншого боку, в плані досягнення високої якості результатів праці: озброюючи учнів більш точним і осмисленим уявленням про красу об'єкта праці, він робить мету роботи більш відчутною і доступною, та зміцнює прагнення до високого результату праці.

"Таким чином, вибір об'єкта праці, попередні спостереження, постановка мети, естетичний аналіз моделі можуть і повинні здійснюватися під знаком широкого усвідомлення за красою навколишнього світу, можуть і повинні бути значним фактором естетичного впливу на учнів" [2, с. 120].

Також велике значення в естетичному вихованні учнів мають умови, в яких проводяться заняття з професійно-трудоного навчання. Умови праці нерозривно пов'язані з організацією колективної та індивідуальної роботи дітей, успіхи в роботі дітей багато в чому залежать від правильно організованих умов праці. Крім того, саме по собі робоче середовище – це джерело естетичного впливу на дитину, активний вихователь. Інша не менш важлива сторона – естетика робочого місця, яка передбачає високу якість інструментів, обладнання, матеріалів, культуру їх утримання та використання. Інструменти повинні відповідати вимогам з точки зору естетичного виховання. Перш за все, вони повинні приносити

задоволення, пробуджувати позитивні емоції своїм зовнішнім виглядом, бути зручними у користуванні.

Важливу роль в естетичному вихованні грає і робочий одяг учнів на уроках праці. Робочий одяг не повинен сковувати рухів, не бруднити основний одяг і безпосередньо відображатися на характері робочих рухів та їх якості, а, отже, на красу самого процесу праці та його результативність.

У системі естетичного виховання велику роль повинні грати як підготовка до виконання трудового завдання, так і сам процес виготовлення виробу. Вона не може бути сумісною з невірними переконаннями про те, що естетичне виховання дітей здійснюється на заключному етапі виготовлення предмета, при його обробці. Вибір об'єкта праці та знайомство з ним, постановка і планування праці, аналіз креслення і розмітка, обробка матеріалу й оздоблення виробів — всі етапи роботи повинні естетично виховувати учнів. У цій системі виняткова роль відводиться чіткій організації колективної праці, боротьбі за красу трудових дій учнів, за високу культуру умов роботи.

Заняття з професійно-трудового навчання в школі є одним з основних засобів естетичного виховання. Мало озброїти дітей конкретними вміннями і навичками з обробки матеріалів, треба пробудити в них внутрішній інтерес до праці, смак до краси предметного світу, озброїти чіткими естетичними ідеалами, викликати прагнення до активної участі у творчості за законами краси.

Таким чином, єдність трудового і естетичного виховання є найважливішим принципом формування особистості і його здійснення, потребує комплексного, багатобічного підходу до цього процесу. У єдиній цілісній системі повинні бути співвідносні і взаємозалежні всі сторони навчальної та виховної роботи в школі, у родині, позашкільних установах. Участь фізичної праці в гармонійному розвитку особистості не зводиться до формування естетичних здібностей, але відіграє винятково важливу роль і в естетичному становленні дитини.

Але, аналізуючи зміст всієї освітньої галузі «Технології» в допоміжній школі І.Дмитрієва стверджує: «у змісті освітньої галузі недостатньо передбачено такі напрями роботи, як розвиток елементів творчості через залучення школярів до різних видів продуктивної праці, формування творчо-конструктивного підходу до виконання трудових завдань і опрацювання інформаційно-пізнавального матеріалу» [4, с. 121]. На думку науковця в навчальних програмах з професійно-трудового навчання недостатньо уваги приділяється естетичним чинникам у процесі засвоєння учнями техніко-технологічних знань і трудових дій.

Тому питання естетизації процесу професійно-трудового навчання в допоміжній школі вимагає подальшого дослідження з метою розробки рекомендацій щодо оптимізації використання методів естетичного виховання в процесі трудового навчання.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Підготовка учнів до самостійної трудової діяльності /
2. Бабанський Ю. М. Педагогіка / Бабанський Ю. М. – М.: Просвещение, 1988. – 479 с.
3. Бондар В. І. Особливості формування трудової компетентності розумово відсталих учнів: навчальний посібник. / В. І. Бондар, К. В. Рейда. – К.: «МП Леся», 2010. – 168 с.
4. Дмитріїва І. В. Корекційна спрямованість естетичного виховання в старших класах допоміжної школи: [монографія] / Дмитріїва І. В. – Слов'янськ: Донець, 2008. – 373 с.
5. Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции: учебное пособие. / Липа В. А. – Славянск., 2000. – 319 с.
6. Мерсіянова Г. М. Професійно – трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей: посібник. / Мерсіянова Г. М. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 80 с.

This article is dealt with the question of aesthetic and personal development of mentally retarded children in the vocational and employment training.

Keywords: personal and aesthetic development, professional work in a special school, aesthetic education, labor education.

Отримано 19.09.2013

УДК 159. 943

А.В. Сімко

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ПСИХОМОТОРИКИ ДІТЕЙ-ОЛІГОФРЕНІВ ПОРІВНЕВО ЗБАЛАНСОВАНИМИ ТА ПОРІВНЕВО НЕСТРУКТУРОВАНИМИ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

В статті розглянуто особливості корекції психомоторного розвитку дітей-олігофренів із використанням порівнево збалансованих та порівнево неструктурованих фізичних вправ.

Ключові слова: діти-олігофрени, корекція, психомоторика, порівнево-збалансовані та порівнево неструктуровані фізичні вправи.